

Міністерство культури України
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка

Драгомирецька Олена Станіславівна

УДК 784 (=161.2).03.071.2 Авдієвський А. "1933/2016"(043.3)

**ТВОРЧИСТЬ АНАТОЛІЯ АВДІЄВСЬКОГО В КОНТЕКСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ ХОРОВОЇ КУЛЬТУРИ**

Спеціальність 17.00.03 – музичне мистецтво

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано у Львівській національній музичній академії ім. М. В. Лисенка
Міністерства культури України

Науковий керівник – доктор мистецтвознавства, професор
Кияновська Любов Олександрівна,
Львівська національна музична академія
ім. М. В. Лисенка, завідувач кафедри
історії музики

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Самойленко Олександра Іванівна,
Одеська національна музична академія
ім. А. Нежданової, проректор з наукової роботи

кандидат мистецтвознавства
Драган Олександр Васильович,
Хмельницька державна філармонія, директор

Захист відбудеться «___» _____ 2016 р. о ___ годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 35.869.01 у Львівській національній музичній академії
ім. М. В. Лисенка за адресою: 79005, м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5, Малий зал.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівської національної музичної
академії ім. М. В. Лисенка за адресою: 79005, м. Львів, вул. О. Нижанківського, 5.

Автореферат розіслано «_ ___» _____ 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат мистецтвознавства, доцент

Н. І. Сиротинська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасне хорове мистецтво відзначається особливою диференційованістю і, відповідно, значною різноспрямованістю естетичних засад, різними векторами репертуарної політики, самою манерою виконавства і тими цілями, яких прагне досягнути композитор – автор хорових опусів, та диригент – керівник хору. Незважаючи на несприятливі для масового хорового руху соціокультурні обставини, питома українська традиція хорового співу все ще залишається дієвою. В цьому процесі суттєву роль відіграють різні напрямки трансформації хорового виконавства, що дозволяють йому пристосуватись до реалій глобалізованого континууму через використання ефективних способів впливу на слухацьку аудиторію.

А те, що потреба в хоровому мистецтві належить до ментально обумовлених потреб українського народу і навіть попри процеси глобалізації і уніфікації музичної продукції продовжує займати важливе місце в духовному житті нації свідчить вельми насичена «хорова інфраструктура» сучасного українського суспільства. Як доказ варто навести активний фестивально-хоровий рух в Україні в останні 20 років. До найяскравіших реперезентантів цього процесу віднесемо: Всеукраїнський хоровий конкурс ім. Миколи Леонтовича, Міжнародний хоровий конкурс імені Павла Муравського, Всеукраїнський конкурс хорового мистецтва імені Лесі Українки в Луцьку, Всеукраїнський конкурс хорової музики ім. Дениса Січинського в Івано-Франківську, Всеукраїнський фестиваль-конкурс хорового мистецтва, хоровий конкурс ім. Кирила Стеценка, Всеукраїнський фестиваль-конкурс колективів народного хорового співу ім. Порфирія Демуцького, міжнародний дитячий хоровий конкурс-фестиваль «Артеківські зорі» (на якому вручається головний приз – «Кубок Авдієвського», як символічна передача традиції від метра до молодих колег) та багато інших.

Успішне проведення численних хорових конкурсів та фестивалів за роки Незалежності стимулювали конкуренцію між колективами та диригентами, сприяли зростанню художнього рівня професійних, народних і аматорських хорів у регіонах України. Водночас їх проведення виявило запотребованість хорового співу у широких колах, дозволило усвідомити потенціал професійного зростання та виявити лідерів у всеукраїнському масштабі. В цьому контексті винятково зростає роль хорового диригента, його особистої харизми, здатності згуртувати колектив довкола єдиної художньої мети, а також сформувати «свою» аудиторію, тонко відчуті її духовні потреби і запити. Міра таланту диригента, його самопосягання хоровій справі обумовлює рівень популярності і значимості даного колективу в сучасному культурному середовищі. Саме такі провідні митці творять еталонні зразки інтерпретації шедеврів світової та національної класики.

На цій основі виникає кілька напрямків, в руслі яких формується спеціалізація колективів: в залежності від естетичних пріоритетів і творчих нахилів керівника; в залежності від регіональної специфіки; в залежності від статусу хору – академічного, народного, аматорського, дитячого, навчального, церковного тощо. Ці онтологічні та естетико-психологічні характеристики колективів формують і загальний «художній образ хору».

Деякі з колективів внаслідок тривалого функціонування і завдяки яскравим програмам, що запам'ятовуються, стали візитівкою української культури. Проте в загальній яскравій і багатобарвній панорамі хорового мистецтва України один колектив займає особливе місце: це Національний заслужений академічний український народний хор України ім. Г. Верьовки. Вже сама історія його виникнення в 1943 р. і подальшого понад 70-річного функціонування заслуговує значно детальнішого наукового дослідження. Окрему сторінку національної музичної історії вписав багаторічний художній керівник і диригент хору, Герой України, народний артист СРСР та України, Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, академік НАМУ, академік НАПНУ, професор Анатолій Тимофійович Авдієвський. Переїнявши після смерті засновника Григорія Верьовки в 1966 р. керівництво ушлявленим колективом, талановитий музикант не лише перетворив його в лабораторію дослідження української пісенної традиції, але й забезпечив сприйняття цієї традиції в сучасному соціокультурному середовищі, застосувавши для цього винахідливі способи поєднання «художніх знаків» минулого й сьогодення, таким чином, органічно вписуючи діяльність народного хору в актуальний процес збереження і примноження національної духовності.

Унікальність художнього доробку А. Авдієвського у всіх його вимірах – насамперед, диригентсько-виконавському, а також і в композиторському, педагогічному, просвітницькому, організаційному – полягає у виробленні ним особливої хорової інтонації, палітри звукотембрів, що об'єднує академічну і народну манеру звуковидобування в органічній цілості. Таким чином, вже на основному фундаментальному рівні відбувається взаємопроникнення питомо національної пісенно-хорової традиції і європейських засад академічного колективного співу. Численні концертні програми колективу, надзвичайно успішні виступи на всіх сценах України та у багатьох країнах світу описані в рецензіях, критичних статтях, хоча загалом принципи інтерпретації Анатолія Авдієвського теж поки що не дочекались окремої наукової розвідки. Проте є ділянка його творчої діяльності, яка дотепер не ставала об'єктом наукового дослідження: це власна творчість Авдієвського, обробки українських народних пісень, пісень народів світу та хори на вірші сучасних поетів. Загалом з-під пера Маестро вийшло понад сорок творів, які міцно увійшли в репертуар не лише хору ім. Г. Верьовки, але й численних інших, професійних та аматорських хорів. Тож актуальність поданої дисертації вбачаємо насамперед у необхідності корекції згаданої позиції, яка, по-перше, далеко не завжди відповідає дійсності, по-друге, нівелює надто значну частину композиторського доробку, який повинен зайняти належне місце в репертуарі виконавців і колективів. Прикладом гармонійної єдності композитора і диригента найвищого класу може служити діяльність і творчість Анатолія Тимофійовича Авдієвського.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно тематичного плану науково-дослідної роботи Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка на 2007–2012 рр., теми № 4 «Українська музика в контексті світової музичної культури». Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої Ради Львівської національної музичної академії ім. М.В. Лисенка. Протокол засідання № 4 від 27 березня 2010 р.

Вищенаведені міркування обумовили **мету** дослідження – розглянути композиторський доробок Анатолія Авдієвського в контексті національної хорової традиції, з урахуванням його власних засад диригентської інтерпретації. Висвітлення згаданих засад його індивідуального композиторського стилю, розглядається в особливому ракурсі, який безпосередньо стимулюється виконавським джерелом – багаторічною плідною працею художнього керівника і головного диригента Українського народного хору ім. Г. Верьовки.

Зазначена мета вимагає розв'язання наступних **завдань**:

- визначити сутнісні ознаки української хорової традиції як у специфічно художньому, так і суспільно-ментальному тлумаченні в проекції на творчість Анатолія Авдієвського;
- проаналізувати різноплановий композиторський доробок Анатолія Авдієвського з урахуванням його диригентсько-виконавського компоненту;
- здійснити жанрову класифікацію його хорових обробок та оригінальних опусів;
- обґрунтувати специфічні риси його творчості, обумовлені багатоманітністю його діяльності.

Окремої праці, присвяченої творчості Анатолія Авдієвського, поки що не існує, проте ряд досліджень, дотичних за тематикою, склали **теоретичну базу дослідження**. У вибудуванні концепції в нагоді стали праці, пов'язані з вивченням українських звичаїв, традицій в музиці, філософсько-естетичні праці, спрямовані на розкриття засад національної ментальності. Характеристики української хорової музики – як фольклору, так і професійної творчості, а також типів хорового виконавства – знаходимо в працях М. Бурбана, А. Гуменюка, С. Людкевича, О. Бенч, А. Лащенко, С. Грици, Н. Горюхіної, О. Козаренка, В. Перепелюка, О. Скопцової, О. Таранченко, О. Торби, І. Шатової та ін. Проте категорія національної свідомості, національного характеру заторкується в цих працях лише як додатковий науковий аргумент і не стає окремим об'єктом дослідження.

Важливим теоретичним джерелом стали праці, присвячені жанру обробки українських народних пісень, зокрема в останні десятиліття – праці О. Бенч-Шокало, Ж. Зваричук, А. Лащенко, Б. Фільц та ін. Хоча доволі об'ємні праці розкривають різні аспекти обробок як важливого жанру української культури, все ж цей жанр у творчості Анатолія Авдієвського ще не ставав об'єктом окремої музикознавчої розвідки.

Крім того, значний пласт музикознавчої літератури піднімає проблеми національної музичної творчості, зокрема психології професійної композиторської та фольклорної творчості, розглянутої в руслі національної ментальності. Для висвітлення цієї проблеми довелось звернутись до розмаїтих філософських, естетичних, психологічних та суто музикознавчих праць, що так чи інакше піднімали питання психології та соціоестетичної обумовленості творчості в національному ракурсі. Ті чи інші аспекти українського національного характеру досліджували найвідоміші діячі української культури – В. Антонович, М. Драгоманов, О. Потебня, І. Франко, М. Грушевський, М. Хвильовий, Д. Донцов, М. Міхновський, Ю. Липа, В. Липинський та інші. Питання визначення і характеристики національної ментальності в наш час дискутувалось у роботах

І. Бичко, А. Бичка, В. Васильєва, Л. Гамаль, Я. Гарасима, В. Дорошкевич, І. Старовойт, В. Храмової. Спільним моментом поглядів вітчизняних вчених є акцентування зв'язку цього поняття з поняттям душі народу та її складовими: психічними характеристиками, волею, розумом. Деякі аспекти даної проблематики знаходимо в працях О. Забужко, А. Княжинського, С. Кримського, М. Поповича, Е. Сміта, з психології творчості В. Романця, В. Рожка, О. Катрич та ін.; в розгляді обробок зарубіжного фольклору використані були праці Г. Кіма, Жоао ді Фрайтаса Бранко, Томазо Марко; суто теоретичні дефініції виводимо, спираючись на дослідження Л. Мазеля, В. Бобровського, Е. Курта, В. Медушевського та ін.

Окреме джерело формування концепції дисертації складають статті, інтерв'ю, рецензії, огляди, присвячені диригентсько-виконавському мистецтву Анатолія Авдієвського. Окрім того, в дисертації використані матеріали бесід з самим Анатолієм Тимофійовичем, котрі розкривають його авторську інтенцію в обробках народних пісень та оригінальних опусах.

Об'єкт дослідження – українське хорове мистецтво другої половини ХХ ст.

Предмет дослідження – композиторський доробок Анатолія Авдієвського: обробки українських народних пісень, пісень народів світу та оригінальні твори.

Методологічну базу представляють:

- психологічний метод – у встановленні характеристик творчості композитора-виконавця;
- історичний – при аналізі особливостей розвитку українського хорового руху в тривалому еволюційному процесі, традицій виконавства та формування засад композиторської творчості митця-практичного диригента;
- ретроспективний і структурно-системний у ході аналізу джерел українського хорового мистецтва;
- теоретико-аналітичний – у вивченні концептуальних засад індивідуального композиторського письма хорових обробок народних пісень та оригінальних творів А. Авдієвського, що виводяться на основі вивчення наукової літератури з питань українській хоровій традиції.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що:

- вперше розглядається композиторський доробок Анатолія Авдієвського;
- вперше здійснюється жанрова класифікація всього компендіуму його творчості як в сфері хорових обробок народних пісень, так і в оригінальних опусах;
- вперше визначаються основні принципи його індивідуального композиторського стилю;
- розглядається зв'язок композиторського стилю Авдієвського з національною хоровою традицією;
- обумовлюється специфіка творчого письма Авдієвського у зв'язку з діяльністю диригента-практика.

Матеріали дослідження. Матеріалами для дослідження послужили нотні видання творів Анатолія Авдієвського, що успішно пройшли апробацію концертною практикою протягом півстолітнього періоду, публікації періодики, інтерв'ю з митцем.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання його положень при підготовці лекційних матеріалів курсів культурології, історії української музики, історії хорового виконавства, застосування матеріалів дисертації сприятиме збагаченню хорового репертуару в середніх і вищих спеціальних музичних закладах, а також в аматорських колективах. Аналіз хорових композицій Анатолія Авдієвського, що розглядаються в контексті його об'ємної практичної діяльності диригента – керівника хору, тобто як наслідок довготривалої роботи з хором, сприятиме їх поширенню в концертній та педагогічній практиці, закріпленню у репертуарах самодіяльних, учбових та професійних колективів в Україні та за кордоном.

Особистий внесок здобувача:

Введено в науковий обіг хорові обробки та оригінальні твори Анатолія Авдієвського, а також ряд пресових та архівних матеріалів, присвячених виконавському мистецтву видатного диригента.

Окремі теоретичні та методичні положення дисертації пройшли апробацію на засіданні кафедри історії музики ЛНМА ім. М. Лисенка та на таких наукових конференціях: Міжнародна науково-творча конференція «Ю.В. Малишев – науковець, поет, філософ, особистість: до 85-річчя з дня народження музикознавця та педагога» (Одеса, ОДМА ім. А.В. Нежданової, 2009); Конференція «Пам'яті професора Яреми Якуб'яка» (до 70-річчя від дня народження) (Львів, ЛНМА ім. М. Лисенка, 2012); «Хорове мистецтво України та його подвижники» (Дрогобич, 2013); щорічна звітна науково-практична конференція кафедри історії музики ЛНМА ім. М.В. Лисенка (Львів, ЛНМА, 2014), Міжнародна наукова конференція «Музикознавчі студії» (2016).

Публікації. Результати дисертації опубліковано в 7 збірках наукових праць, матеріалах конференцій, з них 6 у спеціалізованих фахових виданнях, затверджених ДАК МОН України та одна стаття опублікована у зарубіжному фаховому виданні.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 181 позицію, та додатків, загальний обсяг 206 сторінок, основного тексту 183 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету і завдання роботи, охарактеризовано теоретичну основу й методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення і форми апробації отриманих результатів.

РОЗДІЛ I. Традиції української хорової культури у проекції на композиторсько-виконавську творчість Анатолія Авдієвського містить три підрозділи. У підрозділі 1.1. *Ментальна обумовленість українського хорового співу* розкриваються поняття української національної ментальності, на основі яких осягаються головні засади композиторського мислення Анатолія Авдієвського, адже вся його творча діяльність і як диригента-виконавця, і як композитора,

в обробках народних пісень і у власних творах обумовлена глибинною традицією української духовності. Менталітет характеризує феномени людської психіки (як особистісної, так і національної), які визначають характер і спосіб сприйняття світу, осмислення (інтерпретацію), відношення до природи, соціуму і самих себе. Це вихідна психологічна «установка», яка спрямовує і визначає сутність відношення українців до оточуючого. Менталітет не вичерпується сферою свідомості, а включає в себе також несвідомі та нераціональні прошарки людської індивідуальної і колективної психіки, які не потрапляють в сферу рефлексії і не повністю підлягають раціональному осмисленню. І, зрештою, менталітет є явищем, яке виникає як феномен життєдіяльності етносів і характеризує етнічні утворення як взагалі, так і окремих представників етносу. Менталітет виводиться із історії народу, організації побуту, політичних, соціальних, економічних і культурних особливостей українців.

Висвітлюється роль українського колективного співу в музичній традиції України як феномену, не тільки мистецького, але й ментального. Враховуючи вказані загальні філософсько-естетичні предиспозиції, хоровий спів розглядається не тільки як суто мистецький феномен, але як одну із сутнісних прикмет української ментальності. В дисертації представлені прикмети ментального архетипу, що торкаються ролі колективного хорового співу в національному характері українців. На завершення підрозділу робиться висновок про те, що категорія національного менталітету виявляється вельми істотною для розуміння композиторських інтенцій і підходу до фольклорних інваріантів в обробках для хору А. Авдієвського.

Проектуючи характеристики української національної ментальності на обробки та оригінальні авторські твори А. Авдієвського враховуються всі її (ментальності) основні складові: кордоцентричність, збереження архетипового пласта в обрядах та ритуалах, відтак – опора на архаїчні обрядові пласти фольклору як духовну першооснову, перевага емоційно-безпосереднього відношення до оточуючого світу, що приводить до усвідомлення натуральної єдності зі світом природи, естетизація щоденного побуту. Величезний диригентський досвід Анатолія Авдієвського дозволив йому переосмислити ментальні засади українського пісенного фольклору і кожного разу знайти відповідні засоби хорової фактури, гармонічного ряду, тембральної колористики, завдяки яким глибинна природа кожного пісенного зразка виявляється максимально збереженою і підноситься не просто у своїй первозданності, а й подібно до оправленого діаманту найвигідніше представляється слухачам.

Підрозділ 1.2. *Принципи індивідуального композиторського стилю Анатолія Авдієвського в контексті проблематики творчості «музикантів-практиків»* присвячено професійному творчому контексту композиторських здобутків Анатолія Авдієвського. Звертаємось до такого феномену, як психологічна структура індивідуального творчого процесу, спираючись на психологічні теорії ХІХ–ХХ ст.: структурну антропологію К. Леві-Строса, філософію сенсу творчості М. Бердяєва, ідею культури і цивілізації О. Шпенглера, теорію невропатичності геніальності Ч. Ломброзо та ін. Основною ж теорією, на основі якої розглядається психолого-естетична специфіка творчості композитора, стала концепція «давидіанського» типу творчості Остапа Майчика. На основі детального аналізу діяльності і творчості композиторів-диригентів – представників західноукраїнського регіону, він виводить

систему творчого процесу цієї групи творців музики. Узагальнюючи принципи композиторської манери А. Авдієвського, відзначаємо, що і напрямок його творчих інтересів, і обмеження жанрової сфери, і ієрархія вибору виразових засобів постає в єдності продуктивного (композиторського) і репродуктивного (інтерпретаційного) начал. Окремо наголошується «синкретизм» творчого доробку, тобто тяжіння до уважного переінтонування кожного смислового елемента тексту в музичній інтонації.

Окрім того, для творчого стилю А. Авдієвського притаманне прагнення до жанрово-тематичної диференціації, відмова від сталих моделей обробок, розмаїтість структурного, колористично-тембрального, гармонічного, фактурного способу вирішення. Авдієвський в обробках, навіть більше ніж в оригінальних творах, дає волю фантазії, не обмежуючи себе вибором засобів. Можливо, ця характеристика творчого почерку Авдієвського сформувалась тому, що він працював з високопрофесійними колективами, а хор ім. Г. Верьовки, з яким пов'язане його творче життя останнє півстоліття, протягом десятиліть вважається еталоном у мистецькій сфері України.

Головна засада композитора-практика у творчості А. Авдієвського значно інтенсифікується: це пасіонарна самопосвята хорovій справі, національній традиції, розуміння особливої місії фольклору, народної пісні у збереженні самоідентифікації українців в ситуації бездержавності.

Підрозділ 1.3. *Основні принципи хорovої інтерпретації Анатолія Авдієвського* містить аналіз індивідуальної виконавської манери Авдієвського. Спираючись на морально-етичну основу його музично-естетичної концепції, пояснюються інші характеристики його інтерпретації: Робота зі специфічним колективом – хором ім. Г. Верьовки викликала особливий підхід, обумовлений необхідністю синтезувати кілька первинних пластів українського хорovого співу: фольклорне виконання, яке характеризується манерою співу, що пов'язане зі спонтанністю, природністю звуковидобування – з академічними засадами хорovого співу.

Робиться висновок про те, що виконавський процес хору ім. Г. Верьовки під орудою А. Авдієвського обумовлений його індивідуальною концепцією національної природи хорovого співу, в якому стрижневим переконанням є впевненість диригента у тому, що кожна нація має не лише свою оригінальну мелодичну та ритмічну першооснову у фольклорній спадщині (що підтверджено численними етномузикологами минулого і сучасності), але й свій неповторний спектр звучання, тембральну колористику, яка є похідною від фонетичного архетипу мови, втілена у народній музичній ритмоінтонації і становить з нею органічну цілісність, позначену й історичними альянсами і зверненням до фольклорної символіки.

Наступним суттєвим елементом художньої манери А. Авдієвського розглядається ідея синтетичності у представленні української художньої традиції: суміщення, об'єднання пісні з усім обрядово-звичаєвим символічним комплексом, з танцювальною символікою, барвною колористикою декорацій та костюмів, що в естетичній свідомості нашого народу завжди були нерозривно поєднані в одну гармонійну цілість.

Вказується, що головною метою диригентського мистецтва А. Авдієвського є пошук глибинного спільного знаменника поміж шедеврами народнопісенного мистецтва і сучасним композиторським мисленням, що становить у цілості феномен національної культури і традиції.

РОЗДІЛ II. Основні жанри творчості Анатолія Авдієвського включає в себе чотири підрозділи, в яких висвітлюються жанрово-тематичні групи його доробку та узагальнюються сутнісні риси музичної мови.

Підрозділ 2.1. *Обробки українських народних пісень – продовження традицій національної професійної композиторської школи XIX – першої половини XX ст.* піднімає проблему збереження національно-ментального коду нації в обробках А. Авдієвського в сучасних умовах глобалізації мистецтва, його «вестернізації» та «американізації», втрати національної самобутності. Основною гіпотезою підрозділу стало твердження про збереження ряду суспільних функцій сучасними хоровими колективами України, на відміну від інших національних шкіл, та трансформації сучасної хорової обробки народних пісень в творчості провідних композиторів та диригентів відповідно до нових культурних реалій.

Розкривається специфіка обробок українських народних пісень А. Авдієвського в світлі духовно-мистецьких викликів нашого часу. Констатується, що його обробки є показовим зразком підходу до народної пісні не лише з позиції талановитого обдарованого музиканта-практика, диригента з більш ніж 50-річним стажем роботи з різними хорами, але й особистості, і за своїм родинним вихованням, і за інтересами, сформованими в роки навчання, глибоко закоріненими у фольклорну традицію.

Докладний аналіз всіх обробок А. Авдієвського дозволив зробити ряд узагальнень щодо рис його індивідуального стилю як композитора, специфіки вибору та способів використання елементів виразової системи. Наголошується, що в основі його естетичного світогляду лежить глибинний зв'язок з національною співочою традицією, починаючи від давнього пласта обрядового фольклору попри об'ємну спадщину релігійної творчості з шедеврами «золотої доби», духовними концертами М. Березовського, Д. Бортнянського, А. Веделя – і до сучасного вітчизняного хорового доробку. Робиться висновок про те, що обробки українських народних пісень – акапельні та з інструментальним супроводом – становлять найважливішу частку творчості А. Авдієвського. В них він втілює як власні творчі задуми, уявлення про образно-емоційну природу національного фольклору, так переосмислює тривалий досвід інтерпретації народної пісні композиторами-практиками. Від засновника хору Григорія Верьовки А. Авдієвський перейняв не лише керівництво уславленим колективом, але й деякі засади трактування народної пісні: тонке відчуття народнопісенної інтонації, яка в будь-якому типі обробки залишається центральним елементом, підкреслюється фактурними, гармонічними, реєстрово-тембровими прийомами.

Закономірним видається прагнення А. Авдієвського охопити якомога ширший жанровий та образно-тематичний спектр української фольклорної спадщини в своїх обробках: давні календарно-обрядові зразки – колядки, щедрівки, веснянки, родинно-обрядові, весільні, розмаїту палітру т. зв. «звичайних» пісень – жартівливі, любовно-ліричні, пісні літературного походження, в яких особливе місце займають

пісні на слова з «Кобзаря» Тараса Шевченка і які композитор відчуває особливо глибоко. В цих останніх композитор чутливо стежить за нюансами поетичного тексту і здебільшого прагне до ширшого діапазону виразових прийомів обробки. Загалом же обробки українських народних пісень А. Авдієвського демонструють переваги, якими володіють твори композиторів-практиків: прекрасне знання виконавських можливостей хору, зручність для інтерпретації, логічність і продуманість виразових прийомів, зорієнтованість на найширшу аудиторію.

В підрозділі 2.2. *Обробки пісень народів світу – синтез національного художнього світогляду і впливів інших культурних традицій* представлено панораму обробок зарубіжних народних пісень, причому приваблює увагу не лише розмаїтість національних пісенних моделей, але й індивідуальний підхід до кожного зразка, в якому передається інтонаційно-образна специфіка фольклорного першоджерела. Обробки пісень народів світу можна поділити на дві групи: слов'янські (чеська «Ластівка», словацькі «Вже весна» і «Написав мій милий», російська «Матушка» та сербська «Край Омера, вище Сараєва»), пов'язані з піренейським і латиноамериканським культурним ареалом (іспанські «Хота» і «Гвоздика», португальські «Дзвін гітари». «О, Лауріндо», «Пальмеріта», мексиканські «Ку-ку-рі-ку-ку, голубко» та «Світанкова» і венесуельська «Степова душа»). Окремо в цих пріоритетах знаходяться обробка корейської пісні «Аріран» та французької – «Жайвір».

Особлива увага звертається на відмінну від обробок українських пісень манеру підходу до фольклорних джерел, яку визначають: 1. Суб'єктивні знання і уявлення про культурну традицію даного народу, етнічного ареалу; 2. Інтеграція інонаціональної традиції з питомими українськими фольклорними елементами, присутніми в А. Авдієвського як невід'ємної прикмети його композиторського мислення; 3. Професійні міркування щодо зручності хорової фактури, ефектності подачі фольклорного інваріанту (обробки іноземних пісень А. Авдієвський робив здебільшого з репрезентативною метою виконання під час гастролей в даній країні), яскравій концертності тощо. За музичною мовою обробки пісень інших народів позначені специфічними ознаками: 1. Частіше залучають інструментальний супровід, йому відводиться суттєве образно-художнє навантаження, притаманна віртуозна концертність, звукозображальні колористичні ефекти; 2. Автор частіше вдається до диференційованої фактури, вводить сольні партії, іноді кількох солістів; 3. Значно більше уваги приділяє ефектам театралізації, ілюструючи змістовні «натяки» пісенних текстів; 4. Частіше використано гармонічні ефекти романтичної стилістики, помітна більша насиченість альтерованою акордиком, хроматичними ходами; 5. Вільніше трактується форма, яка часто тяжіє до подолання меж куплетності чи тричастинності, виявляє тяжіння до поемності. Створюючи широку панораму обробок пісень народів світу, А. Авдієвський по-новому осмислює образ України в світовому просторі і чутливо відображає резонанс зарубіжного фольклору в українському культурному середовищі.

В підрозділі 2.3. *Оригінальні твори на вірші сучасних поетів – відчуття художньо-мистецьких тенденцій сьогодення* проаналізовано десять власних композицій А. Авдієвського. Значна частина цих творів виникла на соціальне

замовлення і є прикладом творчості композитора-практика. Деякі – як «Святкова вітальна» на сл. Д. Луценка чи «Привітальна-хороводна» на сл. О. Доріченка – стали зразком «прелюдії» або «постлюдії» великої концертної програми, а пісні як «Сієм, сієм» на сл. В. Сома чи «Привітальна» на сл. А. Шкурата – були приурочені до свята. Але поза цією «замовленістю» слід помітити глибший авторський задум. Адже більшість з них, як деякі обробки народних календарно-обрядових пісень, представляють зразки композиторської «езопової мови», котрі в умовах жорсткого ідеологічного контролю містили символічний код української духовної традиції і, таким чином, зберігали, хай і в завуальованій формі і зі зміненими словами, етичні та естетичні вартості нації. До таких зразків належать пісні «Ой новина в нас, новина», «Сієм, сієм», «Щедрий вечір» на слова М. Сома. В деяких піснях, нп. в «Колисковій» на сл. Лесі Українки, «Виростеш ти, сину» на сл. В. Симоненка чи «Ой, на горі ясени» композитор моделює засади народнопісенних жанрів і спирається на риси як фольклорних першоджерел, так і вокально-хорового стилю української професійної музики Лисенкової школи – К. Стеценка, О. Кошиця, Л. Ревуцького. Серед усіх поетичних першоджерел композитор обирає найближчі до фольклорного типу світовідчуття, на основі яких впроваджує характерні елементи національної пісенної традиції. Музична мова оригінальних творів принципово не відрізняється від тих, які автор застосовує в обробках народних пісень, радше навпаки: в оригінальних опусах А. Авдієвський ближче підходить до природи народного багатоголосся, завдяки чому ряд його хорів (як нп. «Колискова» чи «Ой на горі ясени») можуть сприйматись не як композиторський артефакт, а як народна пісня.

В оригінальних композиціях А. Авдієвський прагне до того ж жанрового розмаїття, до охоплення різних образно-тематичних сфер, що й в обробках, тим самим демонструючи своє відчуття багатства, невичерпності образно-емоційної палітри української музично-мистецької спадщини – як професійної, так і народної. Оригінальний композиторський доробок А. Авдієвського природно вписується в художні пошуки свого часу, зокрема співзвучний з естетичним напрямом «нової фольклорної хвилі», до якого належить Євген Станкович, з яким А. Авдієвський співпрацював у постановці фольк-опери «Коли цвіте папороть», і який мав на його композиторський стиль відчутний вплив.

Завершує розділ підрозділ 2.4. *Головні засади індивідуальної композиторської манери Анатолія Авдієвського*, в якому узагальнено засади його творчого мислення. Найголовнішою рисою індивідуального стилю вважаємо багатоманітне втілення фольклорних кодів і архетипів. Воно знайшло відображення не лише у обробках народних пісень, але й в самостійних авторських хорових творах, написаних здебільшого на вірші поетів-сучасників, і – як виявилось з аналітичних студій зарубіжних пісень, також і в обробках пісень народів світу. Композитор індивідуально модифікує джерела українського фольклору, індивідуально переосмислюючи автентичні народнопісенні мелодії (в обробках), чи стилізуючи їх дуже близько до першоджерела, чи вільно поєднуючи з деякими сучасними прийомами композиторського письма. Проте аналіз всіх написаних композитором-диригентом творів показав, що А. Авдієвський завжди виходить у гармонізації і формотворенні з інтонаційної природи самої української пісенності, не порушуючи

її внутрішньої природи і логіки. Він тонко відчуває природу автентичної виразності, інтонаційні, ритмічні елементи, що сформувались у національному середовищі. Природа багатоголосся у цих піснях зберігає ознаки гетерофонії, підголоскової поліфонії, при відповідному характері мелодики – також розвинутого акордового чотириголосся. Всі види багатоголосся винахідливо застосовує А. Авдієвський в обробках народних пісень. Разом з тим він спирається не лише на автентичні джерела українського календарно-обрядового і родинно-обрядового фольклору, а й не уникає найбільш популярних жанрів пісні-романсу, ліричної елегії, жартівливих пісень, переважаючих в міському побуті, які зазнали значного впливу європейської сентиментально-побутової традиції.

У **Висновках** підсумовується огляд творчості А. Авдієвського, його хороших обробок та оригінальних композицій на вірші українських поетів – класиків та сучасників, визначається її місце в українській музичній культурі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Творчий доробок Авдієвського характеризує сприйнятливості питомої фольклорної традиції колективного співу, її трансформація у відповідності до сучасних художньо-естетичних тенденцій, опора на інтерпретаційний потенціал конкретного колективу (хору ім. Г. Верьовки), спрямованість на демократичну аудиторію; тяжіння до синкретичності виразу, використання елементів театральності, обрядового дійства, епічно-декламаційних елементів, лірично-романсової кантилени.

Цей симбіоз приносить вагомий результат, оскільки ґрунтується на органічній рівновазі кількох засадничих для української культурної традиції елементів. З одного боку, автор зберігає глибинну сутність фольклорного джерела, рельєфно виділяє його «живе дихання» або чутливо розкриває через музичну інтонацію сутність поетичного слова. З іншого боку, він не менш органічно перевтілює сучасні елементи музично-виразової системи. Під «сучасністю» в даному випадку розуміємо темброво-інтонаційне мислення, притаманне академічній культурі сьогодення, у всій повноті та розмаїтті. Дух сьогодення присутній у творчості А. Авдієвського також у виконавських версіях, взаємодії різних тембральних відтінків колористичної хорової гами, градації динамічних та агогічних характеристик, залученні театральних-ораторських ефектів (вигуку, промовляння, стогону, шепоту, посвисту тощо).

Як доводить аналіз хороших творів А. Авдієвського, їх манера, осмислення композитором формотворчих і драматургічних закономірностей нерозривно пов'язані з його величезним виконавським досвідом, проектується на ті інтерпретаційні концепції, які він реалізує в роботі з хором ім. Г. Верьовки. По аналогії з виконавськими, до творчих засад Анатолія Авдієвського, зорієнтованих на естетико-духовні пріоритети сучасної культури, відносимо: театралізацію композиційного плану (особливо в обробках); деталізацію фактури, виділення смислових, експресивних підтекстів, що надають образній системі художньої цілості несподіваних «обертонів», впровадження в інструментальний супровід тембральних барв, нехарактерних для української співочої традиції, наприклад, баянів, особливо ж у поєднанні їх з національними інструментами, такими як

бандури. Цей хід міг би трактуватись як введення чужорідного звукозмислу, якби не органічність використання композитором його виразових можливостей.

В такому специфічному поєднанні тембральних характеристик виникає аналогія з постмодерними візіями не тільки в музиці, але й інших видах мистецтва, де сучасний етап трактується як перехідний період, в якому осмислення культурної минувшини є надзвичайно складним процесом. Адаптація фольклорних ритмоінтонацій, образно-інтонаційної символіки духовної музики, знаків індивідуальних стилів українських композиторів-класиків у інтонаційному прочитанні А. Авдієвським поетичних текстів минулого і сучасності становлять важливий сегмент його творчого стилю.

Знаки-символи, породжені різними історичними та соціальними пластами української культури, служили композитору дієвим засобом підкреслення вічних естетичних та етичних цінностей, що переходять з минулого у сьогодення. У їх використанні А. Авдієвський прагнув показати нерозривний духовний зв'язок різних поколінь українців, наголосити непорушність первинного ментального коду на всіх історичних етапах розвитку нації, всупереч несприятливим соціально-політичним обставинам.

Отже, враховуючи приклади органічної єдності «традиційного – сучасного», «класичного – постмодерного», «демократичного – елітарного» в індивідуальному композиторському стилі Анатолія Авдієвського, можемо констатувати актуальну художню вартість його творчого доробку. Він виявляється важливим сегментом сучасної музичної культури України не лише як спонтанний прояв творчої енергії видатного хормейстера, але й як самодостатні артефакти, що демонструють багатство емоційно-образного змісту, диференційованість музично-виразової системи, глибоке розуміння духу народнопісенної традиції в хорових обробках. Не менш вдумливо прочитується автором поетичне слово минулого і сучасності в оригінальних опусах. І в одному, і в іншому випадку композитор відчуває пульс епохи, проектує художні концепції на сучасну українську інтелігенцію.

Художньо-історична цінність створених Маестро хорових опусів незмірно зростає, якщо помістити їх в об'ємний контекст усієї багатогранної діяльності. Диригентський досвід дозволив Маестро якнайглибше відчути *дух* української музичної традиції і допоміг виробити відповідний шлях реалізації *букви* традиції, адекватні інтерпретаційні підходи до національного джерела. Цей досвід відображається у власних творах Маестро, свідчить про тяглість традиції у переосмисленні національної культури.

Композиторський доробок Анатолія Авдієвського – це діалектична єдність протилежностей: водночас і демократичне – і елітарне мистецтво, спрямоване на професійне академічне виконання і на широке коло слухачів, сприйняте в різних соціальних верствах. Для А. Авдієвського переосмислення гармонії зв'язку «минулого – сучасного – майбутнього» відбувається крізь призму народнопісенної системи як найбільш об'ємної, цілісної, вивіреної часом і досвідом. Його композиторський доробок повністю сконцентрований у хоровому жанрі і глибинно ним відчутий як феномен колективного співу-музикування, що відображає духовну єдність народу, виявляє свою життєздатність у мистецькому просторі України завдяки органічній вписаності у культурно-історичний процес.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Драгомирецька О. Принципи індивідуального композиторського стилю Анатолія Авдієвського / Олена Драгомирецька // Актуальні питання культурології. Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології. – Рівне, 2010. – Вип. 10, т. II. – С. 34–38.
2. Драгомирецька О. Оригінальні хорові твори Анатолія Авдієвського в контексті хорової культури другої половини ХХ ст. / Олена Драгомирецька // Науковий збірник Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка. Сер.: Виконавське мистецтво. – Львів : Сполом, 2010. – Вип. 26. – С. 147–159.
3. Драгомирецька О. Інтерпретація ментальних архетипів в хорових обробках народних пісень літературного походження Анатолія Авдієвського / Олена Драгомирецька // Музикознавчі студії Інституту мистецтв Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та Національної музичної академії України імені П. І. Чайковського : зб. наук. пр. – Луцьк, 2012 – Вип. 10. – С. 303–315.
4. Драгомирецька О. Хорові обробки українських народних пісень Анатолія Авдієвського 50–80-х років ХХ ст.: утвердження національних ідеалів в умовах тоталітаризму / Олена Драгомирецька // Науковий збірник Львівської національної музичної академії ім. М. Лисенка. Сер.: Студії музикознавчі. – Львів, 2013. – Вип. 30. – С. 27–38.
5. Драгомирецька О. Синтез авторського індивідуального виразу і національної основи в обробках слов'янських пісень Анатолія Авдієвського / Олена Драгомирецька // Львівсько-ряшівські наукові зошити (Lwowsko-Rzeszowskie zeszyty naukowe). – Львів ; Ряшів : Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. – № 1. – С. 240–247.
6. Драгомирецька О. Принципи індивідуального композиторського стилю Анатолія Авдієвського в контексті проблематики творчості «музикантів-практиків» / Олена Драгомирецька // Вісник Прикарпатського університету. Мистецтвознавство. – Івано-Франківськ, 2014. – Вип. 28–29, ч. I. – С. 210–218.
7. Dragomyreńska O. Motywy polskie w twórczości Anatolija Awdiejewskiego (na przykładzie opracowania piosenki Dionizego Bonkowskiego *Handzia*) / Helena Drahomorecka // Animato. Współczesne oblicza teorii i praktyki muzycznej. Seria wydawnicza Uniwersytetu Rzeszowskiego. – Rzeszow, 2015. – T. I. – S. 37–43.

АНОТАЦІЯ

Драгомирецька О. С. Творчість Анатолія Авдієвського в контексті української хорової культури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.03 – музичне мистецтво. – Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка. – Львів, 2016.

Дисертація присвячена творчості видатного хорового диригента сучасності Анатолія Авдієвського, його хорових обробок та оригінальних композицій на вірші українських поетів – класиків та сучасників, визначається її місце в українській

музичній культурі другої половини ХХ – початку ХХІ ст. Його творчий доробок характеризує сприйнятливість питомої фольклорної традиції колективного співу, трансформація її у відповідності до сучасних художньо-естетичних тенденцій, опора на інтерпретаційний потенціал конкретного колективу (хору ім. Г. Верьовки), спрямованість на демократичну аудиторію; тяжіння до синкретичності виразу, використання елементів театральності, обрядового дійства, епічно-декламаційних елементів, лірично-романсової кантилени.

В дисертації визначено основні тематичні вектори композиторського доробку А. Авдієвського. Відзначено роль його практичного досвіду як диригента у художніх пріоритетах, аналізуються хорові обробки українських пісень та пісень народів світу, розглядається розмаїття жанрів, специфіка трактування фольклорного первня і засади авторської музичної мови, обумовлені його практичним досвідом роботи з колективами. Розглядаються основні засади втілення української поезії в оригінальних хорових творах, виділяються провідні жанрово-тематичні тенденції, акцентується специфіка «езопової мови» у творах, пов'язаних з паралітургічними жанрами в добу панування комуністичної ідеології.

Резюмуючи зазначається, що композиторський доробок А. Авдієвського повністю сконцентрований у хоровому жанрі і глибинно ним відчутий як феномен колективного співу-музикування, що відображає духовну єдність народу, виявляє свою життєздатність у мистецькому просторі України завдяки органічній вписаності у культурно-історичний процес.

Ключові слова: національна музична культура, українська народна пісенність, система виразових засобів фольклору, обробки народних пісень, жанрова модель.

АННОТАЦІЯ

Драгомирецкая Е. С. Творчество Анатолия Авдиевского в контексте украинской хоровой культуры. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.03 – музыкальное искусство. – Львовская национальная музыкальная академия имени М. В. Лысенко. – Львов, 2016.

Диссертация посвящена творчеству выдающегося хорового дирижера современности Анатолия Авдиевского – хоровых обработок, оригинальных композиций на стихи украинских поэтов-классиков и современников. Определено его место в украинской музыкальной культуре второй половины ХХ – начала ХХІ ст. Указывается, что его стиль характеризуется восприимчивостью к фольклорной традиции коллективного пения, ее трансформацией в соответствии к современным художественно-эстетическим тенденциям, опорой на интерпретационный потенциал конкретного коллектива (хора им. Г. Веревки), направленностью на демократическую аудиторию. Его хоровым произведениям свойственно тяготение к синкретизму выражения, использование элементов театральности, обрядового действия, эпически-декламационных элементов, лирико-романсовой кантилены. Этот симбиоз дает весомый результат, поскольку основывается на органическом равновесии нескольких ведущих в украинской культурной традиции элементов. С одной стороны, автор сохраняет глубинную

природу фольклорного первоисточника, рельефно выделяет его «живое дыхание» или чутко раскрывает в музыкальной интонации сущность поэтического слова. С другой стороны, не менее естественно перевоплощает современные элементы музыкально-выразительной системы. Под «современностью» в данном случае подразумеваем темброво-интонационное мышление, присущее актуальной академической культуре во всем ее разнообразии. Связь с актуальным культурным пространством присуща творчеству А. Авдиевского также в исполнительских версиях, взаимодействии разных тембровых оттенков колористической хоровой гаммы, градации динамических и агогических характеристик, использовании театрално-ораторских эффектов.

В диссертации сформулированы основные тематические векторы композиторского творчества А. Авдиевского, роль его практического опыта как дирижера в художественных приоритетах. Анализируются хоровые обработки украинских песен и песен народов мира, рассматривается разнообразие жанров, специфика трактовки фольклорного начала и принципы авторского музыкального языка. Рассматриваются основные способы воплощения украинской поэзии в оригинальных хоровых произведениях, выделяются ведущие жанрово-тематические тенденции, акцентируется специфика «эзопового языка» в произведениях, исторически связанных с паралитургическими жанрами в эпоху господства коммунистической идеологии.

Резюмируя, отмечается, что композиторское творчество А. Авдиевского полностью сконцентрированное в хоровом жанре и глубинно им прочувствованное как феномен коллективного пения – музицирования, отражающее духовное единство народа, обнаруживает свою жизнестойкость в художественном пространстве Украины благодаря естественной интеграции в культурно-исторический процесс.

Ключевые слова: национальная музыкальная культура, украинская народная песенность, система выразительных средств фольклора, обработки народных песен, жанровая модель.

ANNOTATION

Olena S. D. Creativity of Anatoly Avdiyevsky in the context of Ukrainian choral culture. – Manuscript.

Thesis for the candidate degree in art specialty 17.00.03 – Musical art. – Lviv National Music Academy named after M. V. Lysenko. – Lviv, 2016.

The thesis is devoted to the works of the outstanding contemporary choral conductor Anatoly Avdiyevsky, his choral arrangements and original compositions based on poems of Ukrainian poets – classics and contemporaries, is determined by its place in the Ukrainian musical culture of the second half of the XX – beginning of XXI cent.

His creative heritage characterizes susceptibility of specific collective singing folk tradition, transformation according to modern art and aesthetic trends, reliance on interpretative potential of a particular group (Choir named after G. Veryovka), focus on democratic audience; attraction to expression using theatrical elements, ritual performances, epic-declamatory elements lyrically of the romance cantilena.

The thesis defines the main thematic vectors of composing heritage of Anatoly Avdiyevsky. Noted the role of his experience as a conductor in artistic priorities. Analyzed the processing choral Ukrainian songs and songs of nations of the world, considered a variety of genres, folk interpretation of the specificity and principles of the author's musical language, due to its practical experience with groups. Article considers the main principles of implementation of Ukrainian poetry in the original choral works stand out leading genre-themed trend emphasizes the specificity «Aesop language» in the works related to the genre paraliturgical a day domination of communist ideology.

In summary, it is noted that improvements from the composer Anatoly Avdiyevsky fully concentrated in the choral genre and feel it deep well as a phenomenon of collective singing, music, reflecting the spiritual unity of people finds its viability in the art space of Ukraine through organic fit into cultural and historical process.

Keywords: national musical culture, Ukrainian folk singing, arrangements of folk songs, system of expressive folklore means, genre model.

Підписано до друку 07.07.2016 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 55.

«Видавництво “Науковий світ”»[®]
Свідоцтво ДК № 249 від 16.11.2000 р.
м. Київ, вул. Казимира Малевича (Боженка), 23, оф. 414.
200-87-15, 050-525-88-77
E-mail: nsvit23@ukr.net
Сайт: nsvit.cc.ua